

Szili Csaba

Kötelezőkről – röviden

Kedves Olvasók, tisztelt Szerkesztőség!

Szakmai viták közben újra és újra felvetjük: szükség van-e a kötelező olvasmányokra. A világ megváltozott, a gyerekek is. Sikerül-e egyáltalán elérnünk, hogy elolvassák a feladott olvasmányt, sikerül-e feldolgoznunk megfelelő mélységében, illetve elérjük-e az olvasmánnyal a kitűzött pedagógiai célt: fejlesztjük-e a gyermek készségeit, kompetenciáit, fantáziáját, szélesítjük-e a látókörét, a műveltségét? Vagy egyszerűen megutáltatjuk vele az olvasást, elveszünk a kedvét attól, hogy – hozzánk hasonlóan – felvilágosult, intelligens, széles látókörű emberré váljon? Nem taszítjuk-e ezáltal az oly sokat ostromozott, „gagyi” fogyasztói társadalom, az internetfüggés és/vagy a tévéimádat felé?

Sorakoznak a kérdések, miközben évről évre, hónapról hónapra elérkezünk a tananyagban a kötelező olvasmányokhoz, majd – becsülettel, több-kevesebb sikerrel, de – végigелеmezzük ezeket az egyre motiválatlanabb, egyre kevésbé befogadó nebulókkal. Mert hiába a sok-sok kérdőjel – nem kérdés: a diákokat meg kell tanítani az olvasásra, mert olvasni igenis jó dolog. A mai 30-40 évesek már – Maksa Zoltán szavaival – szerves részesei lettek a „vidióta” nemzedéknek, mégis visszatérnek a könyvolvasók táborába, újra felfedezik az olvasásban rejlő szépségeket, izgalmakat – pedig valószínűleg már közülük is sokaknak okozott nyugós perceket, órákat, napokat, amíg végigragták magukat az iskolai kötelező olvasmányokon.

Nem lehet kérdés, hogy olvasni hasznos. A kötelező olvasmányokon keresztül végezheti el az oktatás a legfontosabb feladatainak egyikét: alsó tagozatban a tanulás tanítása és a számolás alapjainak elsajátítása mellett kiemelten fontos feladatunk az olvasás-szövegértés fejlesztése. Olvasni hasznos, hiszen a gyermekek felnőve az információik nagy részét még mindig olvasással szerzik (még ha másképpen, képi világgal „megspékelve” is – gondoljunk csak az internetre), ráadásul a szerződések, a banki, ügyvédi, szerződéses ügyletek írásbelisége ma már nagyfokú értő olvasási kompetencia meglétét feltételezi. A kötelező olvasmányok „kötelezősége” ráadásul a munkára való nevelésben is segíti a tanárt, hiszen remekül modellezhet egy esetleges későbbi munkahelyi szituációt: „a főnök rám bíz egy projektet, amelyről be kell számolni, határidőre.”

Elengedhetetlen, hogy a tanulók jó alapokkal rendelkezzenek az olvasás területén – szükség van ehhez a jól megválasztott kötelező olvasmányokra már alsó tagozatban is. A jó alapokra pedig már építhet a felső tagozat: az olvasás-szövegértés fejlesztésén túl nagyobb hangsúlyt kaphat a kötelező olvasmányokon keresztül a fantázia „éberen tartása” (nem fejlesztése, mert sokkal inkább lenne feladatunk a kisgyermek fantáziáját megőrizni), a szókincs, a nyelvi kompetenciák fejlesztése. A gyerekek kamaszodásával (amely egyre korábbra tolódik – korábban érnek) elkerülhetetlen egyfokú önállóság megjelenése az olvasandók kiválasztásában. Így megjelenhetnek az úgynevezett ajánlott olvasmányok, a „kánontól” eltérő, a gyermekek körében népszerű kötetek is. De csak módjával, hiszen ebben az életkori szakaszban is nagyon fontosnak tartom azt, hogy minél egységesebbek legyenek a követelmények, egyenlő legyen a hozzáférés – biztosítva alapfokon az átjárhatóságot, az összehasonlíthatóságot.

A középiskolában pedig már – jó alapokra építve, az olvasást mint örömszerzést megismerő gyerekek körében – az általános műveltség kialakításának legfontosabb eszközei a kötelező olvasmányok. Ezeken keresztül lehetőség nyílik az egyetemes értékek közvetítésére, a nemzettudat formálására és a látókör szélesítésére is.

A kötelező olvasmányok fontosságát bizonyította a múlt évtizedben Magyarországon is megjelent országos felmérés és programsorozat, a Nagy Könyv, amelynek százas listáján és az első tíz helyezettje között is szép számmal találhatunk kötelező és gyakran ajánlott olvasmányokat, sőt feltételezhetjük, hogy a nem kötelezőkhöz is a gyerekkori olvasásélmény, a jó alapok, a jól sikerült kötelezőfeldolgozó órák (és persze nem utolsósorban az elkötelezett pedagógus személyiségek) vezettek el.

Az információs forradalmaknak köszönhetően, a telekommunikáció robbanásszerű kiszélesedésével pedig félő, hogy az olvasás ilyesfajta jelentősége háttérbe szorul: az élményszerzéshez nem kell könyv, ott az internet, a tévé, a DVD, az mp4. A családok szerepét az oktatási intézményeknek nemcsak a nevelésben kell átvenniük, hanem az otthoni olvasást is pótolniuk kell. Ha nem lennének a pedagógusok által adott kötelező olvasmányok, ha nem érnék el a kedves kollégák, hogy ezeket a gyerekek elolvassák, ha nem szánnának rá hosszú, sokszor szélmalomharcra emlékeztető órákat, egy egész generáció maradna olvasásélmény nélkül – nem tapasztalva meg ennek izgalmát, jóságát, hasznosságát (így hátrányba kerülve és megvezetve).

A kötelező olvasmányokra szükség van – nem kérdés! A kérdés sokkal inkább az (és így van már évtizedek óta), hogy mit és hogyan. Konferenciákon gyakran összecsap a hagyományos, központi tanterven alapuló *dogma* a szabatos, „*mindegy, csak olvassanak valamit*” elképzeléssel. A kötelező olvasmányok megválasztásának véleményem szerint – mint minden pedagógiai folyamatnak – egyénre, osztályközösségre szabottnak kell lennie. Helyes arányban kell megválasztani a hagyományosan kötelező (pl. *Egri csillagok*), illetve a *bestseller* (pl. *Harry Potter*) irodalmat. A kötelezők tervezésekor figyelniük kell a nyelvi nehézségek áthidalására és a felgyorsult világunkból adódó terjedelmi korlátokra. A mai gyerekek tevékenységi formái felgyorsultak, sokkal rövidebb szakaszokból állnak, semmi nem köti le őket hosszasan: nem játszanak órák hosszát ugyanazzal a játékkal, de még tévét is távkapcsolóval a kézben néznek, kapcsolgatnak, „szörföznek”. Erre a két áthidalandó területre kiváló vállalkozás Nógrádi Gergely (a kiemelkedően népszerű Nógrádi Gábor gyermekkönyvíró fiának) *Klasszikusok újramesélve* című sorozata, amelyben a szerző arra tesz kísérletet, hogy mai nyelven, a gyerekekhez kompatibilis terjedelemben népszerűsítse a klasszikus művet, és ezáltal szerettesse meg az olvasást. A nagy vihart kiváltó sorozat bírálói sokan voltak (egy egész generációt említhetünk), akik pedig sokszor – időzavarba kerülve, közép- és főiskolás teendőik feltorlódása miatt – maguk is igen gyakran nyúltak a kötelezők rövidített változataihoz. Talán ez is mutatja, hogy a probléma nem mai.

Az olvasmányok helyes megválasztása mellett legalább ilyen fontos feladat a módszerek megfelelő megválasztása is. Egy-egy olvasmány feldolgozásakor figyelembe kell venni a gyerekek és az osztály képességeit, érdeklődési körét. Nagy hangsúlyt kell fektetni a tanulók motiválására, az érdeklődés felkeltésére. Életkortól függően szabadságot kell biztosítani a könyvválasztásban (a hagyományosan kötelező irodalmi alkotások mellett kapjanak szerepet az ajánlott olvasmányok – de a szabadon választottakkal csínján bánjunk, saját magunkat megkímélve, hiszen nem olvashatunk el időre mi, tanárok sem húsz-harminc művet), továbbá a szempontok megválasztásában. Ehhez az előkészítő munkához ki kellene használni az internet adta lehetőségeket. A feldolgozás folyamán pedig nem kell tiltani a filmváltozatokat, hanem következetesen, összehasonlítva érdemes megvitatni őket. A terjedelem helyes megválasztásakor lehetőség van az otthoni, szünetbeli olvasási helyszíneket sokkal inkább iskolaira, tanórára cserélni.

Kötelező olvasmányok? Nem kérdés a jelenük, hiszen az új NAT szerint már a „*mit?*” kérdésében sokkal kevesebb mozgástere lesz a pedagógusoknak. Mielőtt beleesnék abba a hibába, hogy elkezdem felsorolni, hogy „*milyen sok*”, és „*mi maradt ki belőle*” – inkább az ebben rejlő lehetőségre hívnám fel a figyelmet. A kötelező olvasmányok fontossága megmarad, az eddig hagyományosan bevált, alapvető értékeket, általános műveltséget közvetítő művek a NAT részei maradtak. A megvalósuló új kerettantervek és az arra épülő tankönyvek tartalma mellett lehetőség lesz az egyén és az osztály érdeklődésének megfelelő tananyag, így kötelező, ajánlott, szabadon választott irodalmi művek feldolgozására a – reményeim szerint – megnövekedő „hasznos” iskolai időben. A kérdés csak az, hogy megtaláljuk-e a módját, hogyan.

Tisztelettel:

Budapest, 2012. május 25.

Szili Csaba

általános iskolai magyar–történelem szakos tanár

Szili, Csaba: Compulsory readings in a nutshell

Az írás szerzőjéről

Szili Csaba

Vörösmarty Mihály Általános Iskola, Székesfehérvár, Magyarország

szili.csaba[kukac]gmail.com